

En bondespelman från Svarteborg

Ur boken Kvinnor Präster Torpare Bönder

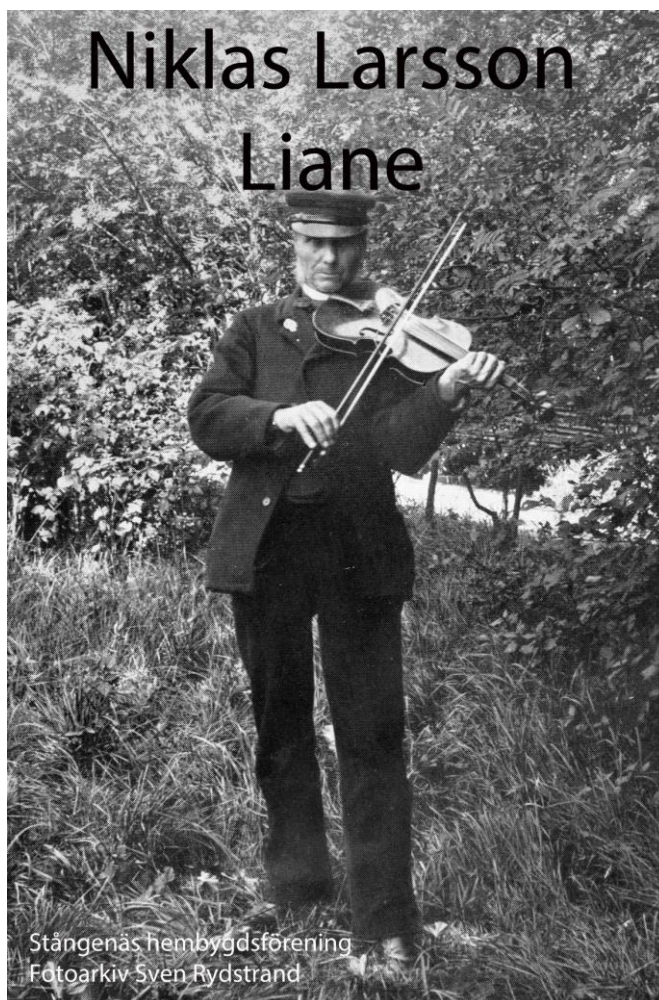
Utgiven 1962 av Sven Rydstrand

Med den år 1950 avlidne skomakaren Niklas Larsson i Liane, Svarteborgs socken, bortgick en av det gamla Bohusläns allra skickligaste allmogespelmän. Han var kanhända den allra siste av dem, som varit i direkt kontakt med och lärt av den gamla spelmanstraditionen i detta landskap, och han tog med sig många av de gamla låtarna i graven. Inte minst på äldre dagar blev han dock mycket uppmärksam både av vetenskapsmän och bygdespelare från när och fjärran. I många spelmanstävlingar deltog han också under årens lopp, och nästan alltid tilldelades han första priset.

Ty Niklas Larsson var oförliknelig som spelman. Under så gott som hela sitt liv var han därför också flitigt anlitad på bröllop och fester av alla olika slag, och han blev vederbörligen beundrad för sina låtar. Ända in i sin ålderdoms sista dagar kunde han traktera fiolen nästan lika skickligt som i yngre år. *"De går å sä sjol å spälla"*, hörde man honom ofta säga, och säkert är, att musiken avsevärt bidrog till att hålla hans sinne så ungdomligt som det var.

Niklas Larsson var en liten, ganska klen gestalt. Kvick som en hare hoppade han omkring i bygderna och bland stugorna i fjället. Ty långt uppe i Svarteborgs fjällbygder bodde han nämligen, inte så värst långt från det ödliga Kynnefjäll. Liane hette torpstället, där han bodde på äldre dagar. Annars var han född på den närliggande gården Påstigen år 1857.

Redan som liten pojke började Niklas att lära sig spela fiol, fast då måste det ju ske i smyg, ty det ansågs inte lämpligt av de äldre. Hans förnämsta läromästare var den vida bekante bondespelmannen Anders Eriksson på Lilla Stackekärr i Svarteborg. Han kallades för "Gömmen" och lär också ha varit en man med ovanliga spelansått. En annan av de gamla mästarna var *"Spälle-Lorn"* i Rönningen. Han hette egentligen Lorentz Simonsson och bodde på ett torp på Skottefjället i Bro socken. Även i dennes skola hade Niklas Larsson gått, men bara så där i smyg. Ty att vara spelman på denna tid, då den s.k. schartauanska väckelserörelsen stod i sitt flor, det var en ganska föraktfull syssla. Den fick mest utövas på

nätterna. Prästerna ville nämligen ha bort alla folkliga musikinstrument, bland vilka fiolen ansågs vara särskilt farlig.

Det var visserligen inte alla andans män som hade en sådan underlig uppfattning om fiolmusiken. Men i Svartebergs socken verkade vid denna tid en mycket sträng och tillknäppt präst, som mycket hårt fördömde fiolspelarna. Det fick Niklas sannerligen erfaras. Ty när han skulle gå och läsa kom turen även till honom att bli fördömd. Hans rykte som spelman hade nämligen redan då nått vida ut över bygderna och således även kommit till prästens kännedom. Och där var det stopp. Prästen hotade sina läs barn med att ingen av dem skulle få *"stå på gången"*, om de någonsin haft tag i en fiol. *"Slå sönder fiolen, du!"* rådde han den unge Niklas. "Så länge du spelar fiol, kan jag inte släppa fram dig!" Men Niklas slog inte sönder fiolen. Han kunde det inte för sitt samvetes skull. Gud hade väl även skapat fiolen, tänkte han. Dess toner hade stor förmåga att göra människorna goda och milda, det visste han av erfarenhet. Utan musiken skulle livet bli mycket trist och grått för mången. *"När David på sin harpa leker, det stormar ej i Sauls bröst"*, hette det ju till och med i en psalm.

Det var därför som den unge Niklas inte slängde bort sin fiol utan istället övade upp sig, så att han snart kunde tävla med de gamla mästarna. Han beslöt sålunda att trotsa prästen och följde därför med sina kamrater i konfirmationsundervisningen under hela sommaren. Men när de andra blev konfirmerade, fick den unge fiolspelaren dock inte vara med och "stå på gången", som det hette på den tiden. Det hjälpte inte, att han kunde sina stycken och hade bättre läshuvud än de flesta andra. Prästen var obeveklig och körde bort honom.

Man kan förstå, att det inte var så roligt för en fattig yngling att behöva stå och skämmas i kyrkan, när hans kamrater slapp fram och fick gå till skrift. Svårt var det ju också att behöva använda ytterligare ett år för nattvardsläsning, när så många andra uppgifter väntade honom. Men Niklas var inte stort ledsen för det. Han välvde andra planer.

Nu var det tur för den unge spelmannen att han bodde så långt borta i socknen och att Svarteborg gränsade till Bullarens härad. Ty till dessa bygder hade den nyss nämnda väckelserörelsen ännu icke nått. Detta visste Niklas. Han hade hört sig för om saken och fått besked om, att det fanns en präst i Naverstad, som var av en helt annan läggning än Svarteborgsprästen. Så beslöt Niklas att gå den långa vägen till Naverstads prästgård och fråga om han kunde bli konfirmerad där. Jo, den gamle prästen där förstod honom väl. *"Visst skall du bli konfirmerad!"* sade han till Niklas. Och så fortsatte han: *"Det är ju väldigt roligt, att du kan spela fiol. Då är du ju en konstnär. Det kan du vara stolt över. Det är många, som tror att det är synd att spela, sjunga och dansa, men det är det visst inte. Tvärtom uppmanas vi ju i Guds ord att göra så."*

Över dessa uppmuntrande ord kände sig Niklas glad, och på hemvägen sprang han lätt och nöjd. Och så vandrade han till Naverstad ett par gånger i veckan den sommaren för att få sprått på sina kunskaper. Han gick över berg och backar, och han njöt av den underbara naturen i vildmarken, som tyvärr inte alla hade ögon för. Och så kände han sig uppmuntrad av att få konfirmationsundervisning av en förstående präst. Det mesta i katekesen kunde han förut. Och på hösten fick han slippa fram i Naverstads kyrka. Då tyckte Niklas, att fiolen hade fört lycka med sig.

Så olika uppfattningar om fiolspelandets betydelse kunde prästerna ha på den tiden. Men Niklas Larsson anade, att fiolspelandet åter skulle komma till heders även bland de lärde, och däruti blev han sannspådd. Numera är det ju inte så ovanligt med fiolspelande präster, och det spelas ju t.o.m. fiol i kyrkorna. Ingen kan längre finna något anstötligt i detta.

Lyckligtvis blev Niklas Larssons låtar åtminstone till största delen upptecknade av skickliga samlare. De kommer sålunda att bli tillgängliga även i framtiden, även om kanske ingen kan spela dem så, som Niklas gjorde. Frågan är nämligen om vår jäktade tid kan frambringa en sådan skicklig spelman, som den gamle skomakaren från Liane var. Man måste nog födas till spelman, trodde de gamle, och det är kanske riktigt. Det går inte att bli riktigt skicklig, om man inte har medfödda anlag och ett särskilt fint musiköra.

Det hade funnits många framstående allmogespelmän i Niklas Larssons hembygd före honom. På en del av dessa känner man ännu namnen, som t.o.m. förekommer i gamla visor, men de flesta är och förblir glömda. Dem, som man minns var t.ex. *"Bryngel på Stärken"*, *"Tusenpåsen"*, *Johannes Solberg*, *Olle i Stärkestad*, *Albert Fossum*, *"Gömmen"*, *"Spälle-Lorn"* m.fl. Av alla dessa hade Niklas fått låtar. Och han var kanske den siste, som kunde återge dessa låtar i deras ursprungliga form. Hade han inte gjort det skulle vi ha varit ett stort arv fattigare. Ett rikt arv från en fattig torpare- och bondebygd.

Hur skall man kunna tacka den gamle skomakaren från Liane för all hans spelmansmöda och alla vandringar i fjällen för att få tag i låtar och melodier? Nu vilar han för alltid från sitt värv på Svarteborgs kyrkogård. Borde det inte i Svarteborgsbygden resas en minnessten över honom, liksom man rest en över en annan sockenbo, Tomas Thorild? Och kunde man inte ordna att några av hans många visor och låtar plockades fram någon gång och sändes ut i radion eller TV, där det ju sällan bjudes något gammalt äkta från Bohuslän? Kan man inte också hoppas att det skall bildas en spelmansförening i Bohuslän, som tar upp och övar de gamla låtarna och bröllopsmarscherna från gångna tider som motvikt mot allt det moderna, ofta utländska musikskvalpet? Det är säkert många som väntar på en återuppvaknad bohuslänsk folkmusik. Måtte något kunna göras häråt, innan det blir försent!